

наскільки це можливо, тіло, характерне для набутої ними статі. <...> Багато хто з них повертається до своєї біологічної статі, а деякі впродовж життя перебувають попеременно то в одній, то в іншій статі. Таким чином, дивлячись в майбутнє, слід взяти до уваги потреби цих людей на різних етапах змін, що відбуваються з ними» [9].

Висновки. Таким чином, поява терміна «гендер» зумовлена усвідомленням суспільством не лише біоло-

гічних характеристик чоловічності та жіночності, але й психологічних, а також сексуальною орієнтацією, появою ЛГБТ-товариства. Тому рівність людей незалежно від статі та гендерна рівність – це різні за змістом (а відповідно, і обсягом) принципи. Отже, досліджуючи гендерну рівність, не можна все зводити до біологічної статі (чоловік, жінка), обмежуючись принципом правової рівності людей незалежно від статі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кучук А. Теоретичні основи правового поліцентризму: [монограф.] / А. Кучук. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. – 312 с.
2. Електронний протокол засідання Верховної Ради України від 17 листопада 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_el_h2?data=17112016&nom_s=5.
3. Ворчакова І. Фемінізм як ідеологія жіночих рухів / І. Ворчакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchniku/21/29.pdf>.
4. Гриценко-Веселовська О. Суфражизм як шлях забезпечення гендерної рівності у сфері виборчих прав / О. Гриценко-Веселовська // Актуальні проблеми політики. – 2014. – Вип. 51. – С. 477–484.
5. Воронько Л. Гендерна політика в системі державної служби: поняття і сутність / Л. Воронько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12VLOSPPS.pdf.
6. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів / Т. Марценюк. – К., 2014. – 65 с.
7. Транссексуальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Транссексуальність>.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Б. проти Франції» від 25 березня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461455/2461455.htm>.
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «І. проти Сполученого Королівства» від 11 липня 2002 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lawmix.ru/abrolaw/7005?page=4>.

УДК 340.5/321.7

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ ТУРЕЧЧИНИ

GENERAL THEORETICAL CHARACTERISTIC OF THE TURKISH POLITICAL REGIME

Мамедова А.Е.,

*аспірант кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Статтю присвячено теоретичному аналізу сучасного стану політичного режиму Турецької Республіки. Незважаючи на закріплення в її Конституції широкого кола прав і свобод громадян, демократичних фундаментальних принципів, приєднання держави до безлічі міжнародно-правових актів, ситуація з методами та засобами здійснення влади залишається напруженою, викликає критику міжнародних інститутів. А збільшення проблем із правами людини, політичної опозиції, засобів масової інформації в Туреччині, нехтування принципом поділу влади можуть призвести до змін у політичному режимі в бік авторитаризму.

Ключові слова: політичний режим, демократія, авторитаризм, права людини, Турецька Республіка.

Статья посвящена теоретическому анализу современного состояния политического режима Турецкой Республики. Несмотря на закрепление в ее Конституции широкого круга прав и свобод граждан, демократических фундаментальных принципов, присоединение государства к множеству международно-правовых актов, ситуация с методами и средствами осуществления власти остается напряженной, вызывает критику международных институтов. А увеличение проблем с правами человека, политической оппозиции, средств массовой информации в Турции, пренебрежение принципом разделения власти могут привести к изменениям в политическом режиме в сторону авторитаризма.

Ключевые слова: политический режим, демократия, авторитаризм, права человека, Турецкая Республика.

The article is devoted to theoretical analysis of the current state of the political regime of the Republic of Turkey. Despite of the consolidation of a wide range of human rights and freedoms, democratic fundamental principles in the constitution, the accession of the state to a multitude of international legal acts, the situation with the methods and means of exercising of power remains tense, causes criticism of international institutions. But the increase in the problems of human rights, political opposition, media in Turkey, neglect of the principle of separation of powers can lead to changes in the political regime in the authoritarianism direction.

Key words: political regime, democracy, authoritarianism, human rights, Turkish Republic.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні відчутно зростає інтерес до вивчення держави й права Туреччини – країни, яка є нашим морським сусідом, відіграє роль «чорноморського жандарма», а головне – перебуває в процесі значних трансформацій у політичній, економічній, соціокультурній та інших сферах суспільного життя. Вивчення відповідного досвіду є надзвичайно важливим і корисним для України, що зумовлюється нагальними й надзвичайно складними завданнями, які доводиться вирішувати сьогодні: реформуванням правової та політичної

систем, реалізацією курсу на євроінтеграцію тощо. Туреччина демонструє різний досвід у зазначених питаннях, проте саме вивчення її політичного режиму крізь призму подій останніх років, коли відбуваються кардинальні зміни як у правовій, так і в політичній сферах, має вагоме значення. Тим паче, що у вітчизняній науці вивченню політичного режиму та загалом політико-правовим проблемам Туреччини присвячена лише одна дисертаційна робота історика права О.П. Міщенко, проте й вона охоплює період до 1945 р. [1].

Мета та завдання статті. Внесення змін до Конституції Туреччини щодо зміни форми правління, системи балансу влади викликало багато критики та неоднозначних запитань, у тому числі щодо зміни політичного режиму. Чи були зміни виправдані часом і політичною, економічною, соціальною ситуацією в державі та світі, або ж це намагання голови країни Р.Т. Ердогана посилити свою владу? Чи зміниться стан людини й громадянина в Туреччині після набрання чинності конституційними змінами та як на це відреагувало світове співтовариство? Яка загальнотеоретична характеристика політичного режиму на сьогодні? На всі ці запитання маємо намір відповісти далі.

Виклад основного матеріалу. З теорії держави та права відомо, що категорія «політичний режим» тлумачиться як певний, заснований на нормах права порядок діяльності (функціонування) держави, який складається як результат використання різноманітних прийомів, способів, форм і методів здійснення державної влади. Політичний режим відображає практику державної діяльності, повсякденного здійснення державної влади. Цей елемент державного ладу найбільш чутливо реагує на зміни політичної обстановки в суспільстві, чим пояснюється його порівняно слабка правова регламентація. Проте найбільш важливі аспекти політичного режиму закріплені в конституціях та інших нормативних актах (джерела державної влади, принципи побудови й діяльності державного апарату, рівень політичної свободи в суспільстві, принципи розподілу повноважень у владі).

Політичний режим за своєю природою поділяється на демократичний та антидемократичний. Варто звернути увагу на те, що віднесення тієї чи іншої держави до демократичних або антидемократичних базується на виокремленні характерних ознак зазначених режимів.

Для загальнотеоретичної характеристики діючого в Туреччині режиму проаналізуємо основні ознаки, за якими можна віднести політичний режим до демократичного.

За твердженням авторів підручника з конституційного права зарубіжних країн, демократичний режим характеризується такими ознаками: 1) участь народу в управлінні справами держави; 2) приналежність державної влади народу; 3) багатопартійність; 4) реалізація принципу поділу влади; 5) визнання й гарантування свободи власності тощо [2, с. 145]. Охарактеризуємо кожну з них.

Під участю народу в управлінні справами держави розуміється, що формування політичної волі, яке лежить в основі діяльності держави, відбувається «знизу вгору», тобто від індивідів і громадянського суспільства до державних інституцій, які приймають політичні рішення.

Цей постулат був закріплений ще в першій Республіканській Конституції 1924 р. У період 1928–1937 рр. до Конституції були внесені певні зміни. Завдяки поправкам від 10 квітня 1928 р. іслам втратив статус державної релігії, що стало рушійною силою секуляризму. 5 грудня 1934 р. жінкам були надані активні та пасивні виборчі права. А 5 лютого 1937 р. в конституційному тексті було закріплено 6 ідеологічних постулатів: республіканізм, націоналізм, етатизм, лаїцизм, народність і революційність [3, с. 26].

Принцип етатизму підкреслював вирішальну роль держави в трансформації економіки, культури й політичної системи. Республіканізм означав розрив із режимом султанської влади. Революційність вказувала на методи досягнення цілей, а зміна соціально-політичної моделі держави – це і є революція. Принцип народності трактувався широко: надкласовий характер держави, виборність представницької влади, рівність чоловіків і жінок, націоналізм [4, с. 83]. Усе це вперше давало змогу всім громадянам активно брати участь у політичному житті, в управлінні країною.

З 1961 р. в Турецькій Республіці було проведено 7 конституційних референдумів. Водночас Федеративна Республіка Німеччина та Франція мають приблизно рівні показники – 7 і 10 референдумів відповідно – у межах XX – XXI ст.

Майже всі зміни, яких зазнавав Основний Закон Туреччини, запроваджувались шляхом проведення референдуму, що, безумовно, є позитивним моментом. Проте варто акцентувати увагу не лише на самому факті наявності референдуму, а й на техніці його проведення. Венеціанська комісія звертає увагу на те, що, наприклад, під час проведення конституційного референдуму 16 квітня 2017 р. обговорення та прийняття конституційних поправок проходило в період надзвичайного стану, який був введений у Туреччині після невдалого державного перевороту 15 липня 2016 р. Хоча в Конституції Туреччини немає прямої норми, яка забороняє вносити зміни до Основного Закону в період воєнного чи надзвичайного стану. За твердженням європейських експертів, ця процедура повинна проводитись після скасування цього положення, оскільки умови проведення референдуму в такий період не можуть відповідати конституційним і міжнародним стандартам щодо вільних та чесних виборів, у тому числі стандартам, кодифікованим Венеціанською комісією в Кодексі належної практики референдумів [5]. Окрім цього, опозиційні лідери стверджували, що мало місце переслідування щодо них [6].

Ще одним важливим елементом участі населення в управлінні державою є інститут виборів. Зазначений інститут є одним із базових інститутів, на яких ґрунтується демократичність політичного режиму. Аналізуючи конституційні тексти, можна побачити, що республіканська Туреччина практично завжди мала подвійну систему формування представницьких органів державної влади – шляхом прямих і непрямих виборів.

Законодавча гілка влади Турецької Республіки завжди обиралась шляхом прямих виборів. Про це свідчать ст. 9 Конституції 1924 р., ст. 61 Конституції 1961 р. та ст. 75 Конституції 1982 р. [7; 8; 9].

Водночас виконавча гілка влади, очолювана Президентом Республіки, у більшості випадків формувалась шляхом непрямих виборів: шляхом голосування депутати Великих національних зборів Туреччини (далі – ВНЗТ) обирали главу держави з-поміж членів парламенту. Так було за Конституції 1924 р. (ст. 31), Конституції 1961 р. (ст. 95) та Конституції 1982 р. (ст. 101). Проте після конституційних змін у 2007 р. та прийняття в січні 2012 р. закону № 6271 процедуру обрання Президента Республіки було змінено. Відтоді вибори голови держави, відповідно до ст. 2 закону № 6271, ґрунтуються на принципах загальності, рівності та таємності голосування. А згідно зі ст. 4 закону виборчою системою є мажоритарна система абсолютної більшості [10].

Першим Президентом, якого було обрано відповідно до нового виборчого законодавства, став Р.Т. Ердоган, який набрав абсолютну більшість голосів – 51,8% [11].

Саме Р.Т. Ердоган і його політична сила – Партія справедливості та розвитку – стали рушійною силою конституційних змін, які були затверджені на референдумі 16 квітня 2017 р. та наберуть чинності відповідно до ст. 101 Конституції 1982 р. в редакції закону № 6771 від 21 січня 2017 р. Президент Республіки обирається безпосередньо громадянами [9]. Як зазначають експерти Венеціанської комісії, той факт, що голова держави буде обиратись шляхом прямих виборів, є позитивним моментом [5].

Відповідно до такої ознаки, як приналежність державної влади народу, на думку М.В. Баглая, народ як джерело влади в державі є одним із найважливіших елементів демократичності країни [1].

Проаналізувавши конституційні тексти Турецької Республіки, можна дійти висновку, що зазначений прин-

цип було закріплено з проголошенням самої республіки. Уперше зазначений принцип було проголошено в ст. 3 Конституції 1924 р. І надалі цей принцип завжди знаходив своє відображення в основних законах: у ст. 4 Конституції 1961 р., у ст. 4 Конституції 1961 р. зі змінами від 16 квітня 1974 р. та в ст. 6 Конституції 1982 р.

На нашу думку, такий елемент, як багатопартійність, необхідно починати розглядати в ретроспективній площині.

На сьогодні найстарішою партією Туреччини є Народно-республіканська партія, заснована Мустафою Кемалем у 1919 р.

Група депутатів, яку очолювали Рауф (Орбей), Алі Фуат (Себесой), Рефет (Беє) і Казим (Карабекір), які входили до складу правлячої Республіканської народної партії, не були задоволені політикою партії. Саме тому вони вирішили заснувати нову політичну партію. Президент Мустафа Кемаль, який усвідомлював ці тенденції, говорив: «Ідея розподілу на окремі партії є обґрунтованою. Однак це не є правильним із позиції миру й безпеки країни та народу. Сьогодні не найкращий час для цього». Попри це, Мустафа Кемаль все-таки не зміг знайти необхідні важелі, щоб нова політична сила не була створена. Як підсумок, програма нової опозиційної Прогресивної республіканської партії була представлена у ВНЗТ 18 листопада 1924 р. [3].

Генеральний секретар Прогресивної республіканської партії Алі Фут Бей (Кебесой) виступав із публічними заявами щодо легітимізації опозиції. Проте 3 червня уряд вирішив закрити партію разом з усіма її філіями та штаб-квартирою. Партію було закрито 5 червня 1925 р.

Однак за наполяганням президента Мустафи Кемалю, який мав намір контролювати опозицію зсередини, на її місці 12 серпня 1930 р. створено нову політичну силу – Вільну республіканську партію, яку очолював колишній Прем'єр-міністр Феті Бей (Ок'яр). Проте послідовники партії через деякий час почали кампанію проти світської держави, і тому 17 листопада 1930 р. глава держави Мустафа Кемаль розпустив Вільну республіканську партію.

З того часу не було інших спроб сформувати багатопартійну систему в Туреччині аж до 1945 р. [3].

С. Гур зазначає, що період 1920–1946 рр. у Туреччині можна назвати однопартійним періодом. На думку науковця, короткотривала діяльність зазначених політичних сил не може претендувати на підставу для віднесення Туреччини до держави з багатопартійною системою. Республіканська народна партія була єдиною партією в турецькій політиці з 1923 р. по 1946 р. Проте цей однопартійний період не можна порівняти з Гітлерівською Німеччиною або фашистською Італією. Мустафа Кемаль декілька разів намагався впровадити багатопартійну систему, щоб однопартійна система не створювала негативний диктаторський образ Туреччини в очах міжнародного співтовариства [12].

У 1946 р. під керівництвом Целала Баяра була офіційно заснована Демократична партія. На виборах, що були проведені того ж року, Демократичній партії вдалось зайняти 62 з 465 місць у ВНЗТ. Вибори 14 травня 1950 р. закінчились беззаперечною перемогою Демократичної партії, яка зайняла 415 мандатів, республіканці – лише 69 [12].

Після військового перевороту 1980 р. Конституція була призупинена, політичні партії були заборонені, а їх лідери були затримані й заарештовані.

Після набуття чинності Конституцією 1982 р. 6 листопада 1983 р. відбулись перші загальні вибори за участю новостворених партій: партії «Народна демократія», народницької партії та партії «Батьківщина» (причому контроль військових над виборами зберігався). З виборчої кампанії були виключені авторитетні політичні сили, такі як ліва «Соціал-демократична партія» та права

«Партія вірного шляху», під тим приводом, що вони фактично виступили спадкоємцями заборонених «Народно-республіканської партії» та «Партії справедливості», які з 1961 р. до приходу до влади військових домінували на політичній сцені Туреччини [13].

Таким чином, хоча багатопартійний процес і був відновлений відповідно до положень нової Конституції, проте, беручи до уваги ліквідацію партій і контроль військових за новоствореними партіями, демократичним такий процес назвати неможливо.

Попри це після референдуму 6 вересня 1987 р. колишнім політичним партіям та їх лідерам, яким було заборонено займатись політичною діяльністю, було дозволено брати участь у загальних виборах 20 жовтня 1991 р. [3].

На сьогодні партійна система Туреччини має певні особливості. За наявності на початку 2010 р. 26 (за різними даними) постійно функціонуючих політичних партій, які мають різні політичні вектори та виражають різні думки населення країни, реальна й законна влада в Туреччині впродовж останніх років перебуває в проісламської «Партії справедливості і розвитку» на чолі з Р.Т. Ердоганом, ідеологія якої являє собою синтез помірнього ісламу та ліберальної демократії [13]. Партія була створена 14 серпня 2001 р., а вже восени 2002 р. та в липні 2007 р. вона перемогла на виборах. «Партія справедливості і розвитку» є спадкоємцею таких партій, як «Партія національного порятунку», «Партія благоденства», «Партія Чесноти» і «Партія Щастя» [14]. Таким чином, як зазначає А.В. Сулейманов, особливості сучасного партійного устрою Туреччини полягають насамперед у встановленні неконкурентної багатопартійної системи [13]. І це, зрозуміло, не є ознакою демократії.

Розглянемо таку ознаку демократичного режиму, як реалізація принципу поділу влади. У ранніх наукових працях, наприклад «Дух законів» Ш.-Л. Монтеск'є, основне призначення розподілу влади вбачалось у захисті від тиранії та в збереженні свободи. Було визнано, що основні інститути держави повинні бути розділеними й незалежними один від одного, щоб жодна з гілок влади не мала більш вагомих важелів впливу, ніж інші. Сьогодні відокремлення гілок влади частіше тлумачиться як спосіб створити систему стримувань і противаг, необхідних для правильного управління [16].

У царині турецького конституціоналізму ідея принципу поділу влади на конституційному рівні була закріплена в Конституції 1961 р. Варто звернути увагу на те, що хоча в конституційному тексті 1924 р. містились розділи, присвячені трьом гілкам влади (законодавчій, виконавчій і судовій), однак фактичного поділу влади не існувало. Відповідно до ст. 5 Конституції 1924 р. законодавча й виконавча влада належать ВНЗТ. Саме тому, базуючись на положеннях зазначеної норми, можна стверджувати, що перша кемалістська конституція не відповідала загальноприйнятим постулатам про розподіл влади [7].

Лише в 1961 р. зазначений принцип було закріплено на конституційному рівні. У ст. ст. 5, 6 та 7 Конституції 1961 р. містилось положення про те, що законодавча влада належить ВНЗТ, виконавча влада – Президенту Республіки, а судова влада – незалежним судовим органам. Таким чином, принцип поділу влади було вперше закріплено в конституційному тексті 1961 р. [8].

Після військового перевороту 1980 р. та прийняття нової Конституції 1982 р. принцип поділу влади зберігся в конституційному тексті (ст. ст. 7, 8, 9) [9].

Однак, на нашу думку, особливу увагу на питання реалізації принципу поділу влади варто звернути після внесення конституційних змін у 2017 р.

Європейські експерти переконані, що конституційні новели, які були затверджені на референдумі в квітні 2017 р., не сприятимуть повній реалізації принципу поділу влади в Туреччині [5].

У чинній Конституції Туреччини принципу поділу влади як одному з основних принципів державної організації приділяється велике значення. Відповідно до ст. 7 законодавча влада належить ВНЗТ. Виконавча влада й функції виконуються Президентом Республіки та Радою міністрів (ст. 8). Судова влада здійснюється незалежними судами (ст. 9). Ф. Петерсен зазначає, що під час аналізу конституційних нововведень на перший погляд може здаватися, що серйозних змін Конституція не зазнала: ст. 7 залишилась без змін, а ст. ст. 8, 9 зазнали невеликих змін. Однак, як стверджує науковець, якщо проаналізувати всі поправки разом, то можна дійти висновку, що конституційні новели підтримують усесторонню реалізацію принципу поділу влади [17].

Ф. Петерсен переконаний, що в законі № 6771 містяться норми, які впливають на баланс сил. Наприклад, ліквідується система військового судочинства (ст. 145), разом із ним скасовуються всі військові суди (ст. ст. 156, 157). Це також має наслідки для правового становища Конституційного Суду, тому що раніше Президент Республіки призначав по одному члену Конституційного Суду із числа суддів Військового касаційного суду та Вищого військово-адміністративного суду [18]. Після набрання чинності змінами загальна кількість суддів Конституційного Суду зменшується із 17 до 15 осіб (ст. 146).

Унаслідок ліквідації системи військового судочинства та скорочення кількості членів Конституційного Суду, на думку вченого, надається перевага виконавчій і законодавчій влади перед судовою [17].

Крім того, як зазначає М. Хаймерл, той факт, що Рада суддів та прокурорів також скорочується, обмежується її вплив на Конституційний Суд, свідчить про значну мінімізацію впливу суддів і військових у державі [19].

Варто зауважити, що парламент втрачає свій вплив на уряд, адже міністри призначаються Президентом (нова ст. 104), а Рада міністрів скасовується (ст. 109) як орган виконавчої влади. Водночас парламент може розпочинати розслідування проти віце-президентів і міністрів, а також ініціювати процедуру імпичменту голови держави. Поправки передбачають, що всі такі процедури проти міністрів, віце-президентів або Президента Республіки можуть бути запропоновані абсолютною більшістю від загальної кількості членів ВНЗТ. Отже, існують владні повноваження парламенту щодо Президента та його уряду. Однак також існують перешкоди для ініціювання й відкриття розслідувань, що є досить високими. А тому зазначені конституційні новели не відповідають принципу поділу влади [17].

Розмежування повноважень, а також реалізація принципу «checks and balances» є основою для відсутності тиранії, свавілля та створення в державі демократичного режиму. Нові зміни не принесуть нічого, крім більшої нестабільності. Хоча Туреччина ніколи не була прикладом серед демократичних держав, ще більш централізований політичний режим, передбачений конституційними поправками, очистити будь-які залишкові демократичні характеристики держави та ще більше підведе країну до приви [17].

На сьогодні **визнання і гарантування свободи власності** є однією з підвалин, на яких базується дійсно демократичний державний режим.

Уперше принцип визнання й гарантування свободи власності було закріплено ще за часів Османської імперії – в едикті Гюльхане 1839 р., де зазначалось, що кожен має право вільно володіти та розпоряджатись своїм майном, а також не перешкоджати в реалізації цих прав іншим особам [20].

Окрім цього, зазначений принцип також містився в конституційному тексті Османської імперії від 23 грудня 1876 р. Відповідно до ст. 21 приватна власність, що ґрунтується на законних підставах, гарантується. Ніхто

не може бути позбавлений права власності, окрім випадків, передбачених законом [21].

У республіканський період турецької історії принцип визнання та гарантування свободи власності знаходив своє відображення в кожному конституційному тексті. Так, ст. 71 Конституції Туреччини 1924 р. закріплювала, що життя, майно, честь і житло кожного є недоторканими.

У Конституції 1961 р. зазначеному принципу присвячено ст. 36: «Кожному гарантується право власності та спадщини». У конституційному тексті 1982 р. це положення міститься в ст. 35.

Однак варто зазначити, що вказаний принцип є певною мірою декларативним, про що свідчить велика судова практика Європейського суду з прав людини. Наприклад, у справі «N.A. and others v. Turkey» заявники подали позов до Страсбурзького суду, оскільки, на їх думку, уряд Туреччини порушив їхнє право на мирне володіння майном, закріплене в ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. [21]. П'ятеро заявників – N.A., N.A., A.A., J.Ö., H.H. – набули право приватної власності на ділянку землі на узбережжі на підставі спадкування. Згодом позивачі, отримавши необхідні дозволи від національних компетентних органів Туреччини, почали будівництво готелю на зазначеній ділянці. На виконання ухвали районного суду м. Аланья від 31 жовтня 1986 р. будівельні роботи були зупинені. В експертній доповіді від 3 березня 1987 р. зазначено, що земельна ділянка, на якій проводились роботи, є частиною берегової лінії, а тому не може бути об'єктом права приватної власності. 16 червня 1987 р. суд ухвалив рішення, відповідно до якого заявники позбавлялись права власності на зазначену земельну ділянку, а побудований готель підлягав знесенню. Апеляційна та касаційна скарги заявників задоволені не були. 27 вересня 1991 р. заявники подали позов до Аланського районного суду з вимогою відшкодування шкоди за втрату власності та знесення частково побудованого готелю. Позовну заяву не було задоволено на тій підставі, що держава не несе відповідальність за шкоду, заподіяну внаслідок скасування реєстрації права приватної власності на майно, оскільки цей юридичний факт був незаконним із самого початку. Наступні судові інстанції залишили рішення районного суду без змін. У своєму рішенні від 15 лютого 2006 р. Європейський суд із прав людини встановив, що мало місце порушення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [22].

З огляду на це можна констатувати, що хоча принцип визнання та гарантування свободи власності було закріплено на нормативному рівні ще за часів Османської імперії, і сьогодні цей принцип має певною мірою декларативний характер, про що свідчить численна практика Страсбурзького суду в справах проти Туреччини.

Висновки. Таким чином, загальнотеоретична характеристика й аналіз основних рис політичного режиму Туреччини свідчать про нехтування фундаментальними правами та свободами людини й громадянина, рекомендаціями провідних європейських інституцій, про ісламізацію держави, посилення влади Президента Республіки зі зменшенням політичної ролі Великих національних зборів Туреччини, судової гілки влади, опозиції та армії. Усе це не сприяє посиленню реалізації демократичного вектора та розвитку в дусі європейських демократичних традицій, секуляризації й вестернізації, основи яких були закладені ще засновником Турецької Республіки – Мустафою Кемалем Ататюрком. Загалом проблеми з недотриманням класичних конституційних ознак демократичного політичного режиму можуть свідчити про відхід від демократії та набуття політичним режимом Туреччини ознак авторитаризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міщенко О.П. Політико-правова система Туреччини в період 1918–1945 років : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О.П. Міщенко. – К., 2002. – 22 с.
2. Конституционное право зарубежных стран : [учебник для вузов] / под общ. М.В. Баглая, Ю.И. Лейбо, Л.М. Энтина. – М. : Норма, 2004. – 832 с.
3. Neziroğlu İ. The Grand National Assembly of Turkey / İ. Neziroğlu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/prestij_kitap_ingilizce_s.pdf.
4. Марчуков В.Ф. Социально-политические системы стран Среднего Востока (Турция, Иран, Афганистан) (с углубленным изучением истории и культуры ислама) : [курс лекций] / В.Ф. Марчуков, И.Ю. Зобова. – Казань : К(П)ФУ, 2012. – 184 с.
5. Opinion on the amendments to the constitution adopted by The Grand National Assembly on 21 January 2017 and to be submitted to a national referendum on 16 April 2017, CDL-AD(2017)005 / Venice Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.venice.soe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)005-e](http://www.venice.soe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)005-e).
6. Турецкая оппозиция намерена оспорить результаты референдума [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/russian/news-39616475>.
7. The Constitution of Republic of Turkey, accepted on October 29, 1924 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://genckaya.bilkent.edu.tr/1924constitution.pdf>.
8. The Constitution of the Republic of Turkey, adopted at a national referendum on July 9, 1961, with amendments and additions as of April 11, 1974 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anayasa.gen.tr/1961constitution-amended.pdf>.
9. The Constitution of the Republic of Turkey, adopted at a national referendum on November 7, 1982, with amendments and additions as of April 16, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2017.pdf.
10. Law on Presidential Elections № 6171, accepted by GNAT on January 19, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6271.pdf>.
11. Малышева Д.Б. Турция после президентских выборов / Д.Б. Малышева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.imemo.ru/files/File/magazines/Zapad_Vostok/2015/Turkey%20after_Malyшева.pdf.
12. Gur S. Presidentialism: What it holds for the future of Turkey, a dissertation submitted to the Graduate Faculty of the Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in The Department of Political Science / S. Gur [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-08182015-155225/unrestricted/Gur_diss.pdf.
13. Сулейманов А.В. Современные партийные системы Турции и Ирана: сравнительный анализ / А.В. Сулейманов // Вестник БГУ. – 2010. – № 6. – С. 216–219.
14. Оган С. Правящая партия и турецко-российские отношения / С. Оган // Азия и Африка сегодня. – 2008. – № 12. – С. 44–47.
15. Türkiye'deki siyasi partilerin listesi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'deki_siyasi_partilerin_listesi.
16. Benwell R. The Separation of Powers / R. Benwell, O. Gay [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN06053/SN06053.pdf>.
17. Petersen F. The Final Trick? Separation of Powers, Checks and Balances, and the Recomposition of the Turkish State / F. Petersen, Z. Yavaşmaуan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://verfassungsblog.de/the-final-trick-separation-of-powers-checks-and-balances-and-the-recomposition-of-the-turkish-state/>.
18. The Judicial System of Turkey and organization of The Ministry of Justice, Directorate General for International Law and Foreign Relations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/THE_JUDICIAL_SYSTEM_OF_TURKEY_AND_ORGANISATION_OF_THE_MINISTRY_OF_JUSTICE.pdf.
19. Haimerl M. The Turkish Constitutional Court under the Amended Turkish Constitution / M. Haimerl [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://verfassungsblog.de/the-turkish-constitutional-court-under-the-amended-turkish-constitution/>.
20. The Rescript of Gülhane – Gülhane Hatt-ı Hümayunu, November 3, 1839 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://anayasa.gen.tr/gulhane.htm>.
21. The Ottoman Constitution, accepted on December 23, 1876 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://anayasa.gen.tr/1876constitution.htm>.
22. Протокол 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_535.
23. Case of N.A. and others v. Turkey, 2005-X, № 37451/97.